

Contribuții ale germanilor transilvăneni la dezvoltarea arhitecturii din secolele XIX – XX

Rezumat

Viața și activitatea etniei germane, a sașilor în special, de-a lungul a peste 850 de ani de conviețuire, alături de români și maghiari pe teritoriul Transilvaniei, a suscitat și stârnește în continuare o atracție deosebită pentru profani dar și specialiști din diverse domenii: filologi, istorici, juriști ș.a. Asumându-ne sarcina de a întocmi această lucrare, fără să ignorăm dificultățile și riscurile care pândesc întotdeauna asemenea demersuri, am avut în vedere o investigare cât mai aprofundată, cu mențiuni privitoare la meseria de constructor până în pragul epocii moderne, totodată căutând a cuprinde un număr cât mai mare de arhitecți care s-au făcut cunoscuți prin realizările lor, să prezentăm roadele muncii acestora, conștienți fiind că tema aleasă pentru lucrarea de doctorat este vastă și complexă. Ne exprimăm convingerea că subiectul ales nu poate fi considerat ca tratat exhaustiv sau epuizat. Apreciem că abordarea pe care o oferim acum, în această formă, se înscrie într-un demers necesar și bine venit de consemnare a aspectelor de valoroasă contribuție pe care reprezentanții sașilor transilvăneni au avut-o la dezvoltarea arhitecturii orașelor din această parte a Europei și nu numai.

Realizarea lucrării a impus, în lipsa unor studii consistente de acest gen în domeniu, cercetarea unei literaturi de specialitate conexe, în special presa contemporană dar și informațiile de pe internet, sub rezerva veridicității datelor oferite de această sursă. Pentru aprofundarea temei am apelat și la sursele de informare oferite de bogatele fonduri arhivistice depistate (planșe, schițe, proiecte etc.)

și utilizate păstrate la Sibiu, Bistrița, Brașov, Constanța și Ploiești ori la Centrul de dialog și cultură "Friedrich Teutsch" al Bisericii evanghelice C.A. din România, cu sediul la Sibiu. Fără îndoială, cercetările ulterioare desfășurate în alte arhive sau chiar și în cele enumerate mai sus, vor putea aduce un plus de informație, cu șanse sporite în a completa, a valida ori a combate concluziile la care s-a ajuns până în acest moment.

Istoria etniei germane (în special a sașilor transilvăneni) de pe teritoriul actual al României a constituit și constituie și astăzi un segment important al cercetării din domeniul științelor umaniste (în speță istorice). Venirea și așezarea sașilor în Transilvania în urmă cu peste 850 de ani, la inițiativa și în organizarea regalității ungare cu scopul întăririi și apărării hotarelor noilor teritorii cucerite, conviețuirea cu românii și maghiarii pe aceste teritorii, constituie tot atâtea teme de importanță, deloc de neglijat, atât ale istoriei românești dar, în același timp, și de interes european.

În acest context subliniem contribuția elementului german la arhitectura transilvană începând cu evul mediu, prin ridicarea de biserici cetăți (peste 300 la număr) și a unui impresionant număr de alte edificii, dar și a complexului fenomen de urbanizare a localităților în care au jucat un rol determinant.

În epoca modernă apare profesia de arhitect, sașii transilvăneni valorificând acum posibilitatea de a studia în Occident, la universitățile germane mai ales, de a aduce și implementa în zonele noastre a ultimelor noutăți din domeniu atât în spațiul transilvănean cât și în zonele extracarpătine, teritoriu de asemenea vizat de către aceștia.

Interesul unor autori sași pentru evoluția istorică a orașelor și pentru starea de astăzi a monumentelor, concentrate în principal în centrele istorice s-ar putea datora și faptului că sașii au întemeiat orașe în locurile din Transilvania unde au fost colonizați. Contribuțiile sașilor la dezvoltarea arhitecturii transilvănene, a urbanismului, sunt prea puțin cunoscute, necesitatea studierii acestora este neîndoiește necesară pentru a completa, a întregii, imaginea privitoare la aportul acestora la cultura și civilizația acestui spațiu geografic european.

Capitolul I. COLONIZAREA GERMANĂ ÎN TRANSILVANIA. CONSIDERAȚII PRIVIND CONSTRUCȚIILE ȘI ARHITECTURA PÂNĂ ÎN PRAGUL EPOCII MODERNE

O consecință imediată a dezvoltării vieții urbane și implicit a reglementării producției s-a reflectat îndeosebi în apariția spiritului asociativ. În acest context, se remarcă apariția asociațiilor, corporațiilor/confrațiilor și breslelor meșteșugărești. Aceste organisme tipice universului medieval aveau statute proprii, elemente caracteristice (însemne, sigilii, steaguri, table de chemare) și erau structurate pe grade (ucenici, calfe și maeștri).

Tablele și sigiliile de breaslă redau, în general, unelte și produse specifice meșteșugurilor întâlnite în epocă. Simbolurile breslei de zidari-pietrari sunt reprezentate de unelte caracteristice (lopeți, târnăcoape) sau rezultatele muncii (ziduri, turnuri de cetăți). Pietrarii și zidarii (*muratores, lapicidae*) au desfășurat o activitate intensă atât în spațiul Transilvaniei dar și în alte regiuni, fapt dovedit de numeroasele construcții cu caracter militar, laic și religios. Documentele vremii mai

menționează și meșteri alogeni, chemați să contribuie la edificarea anumitor lucrări din această perioadă, însă raportul acestora este indiscutabil mult mai redus. Un rol aparte în meșteșugul zidăriei în secolul al XV-lea l-au jucat unele centre de referință, precum Bistrița, Brașov, Sibiu și Cluj. Meșterii zidari - pietrari au ca însemne fie unelte specifice fie acțiuni de lucru.

Legat de meșteșugul lemnăritului au existat mai multe branșe ce s-au desprins la un moment dat, având fiecare propria evoluție: tâmplari, dulgheri, rotari, butnari, meșteri în ferestre. Tâmplarii aveau ca simboluri fie unelte specifice (rindeaua, echer, compas, fierăstraie, dălți, ciocane, zgârieciuri, punctatoare), fie produse finite (obiecte de mobilier, mese).

Capitolul II . ARHITECȚI SIBIENI

În acest capitol am inclus arhitecți de marcă sibieni, precum: **Buermes Fritz** (1871 – 1951), **Czekelius Otto** (*21 aug.1895,Sibiu - +21 martie 1974, Sibiu), **Cernea (Czernea , Czernil)**, **Alfred Hugo** (1883 – 1968), **Fabritius, Julius Alfred** (* 1897, Sibiu - + 1974, Sibiu), **Scharberg, Joseph Bedeus von** (1889 – 1960). Istoria consemnează o serie de construcții proiectate de aceștia, între care se remarcă: orfelinatul evanghelic din Sibiu (1912 – 1913), Palatul Telefoanelor din Sibiu (1947-1948), Casa și pivnițele Ambrosi din Mediaș (1937), Biserica din Turnișor, Fabrica de stică "Vitrometan" din Mediaș, ș.a.md. În orașul situat pe malurile Cibinului au mai activat, alături, de mulți alții, de-a lungul vremurilor și următorii arhitecți: **Stenzel Ernst** arhitect al Sibiului în anul 1936. **Schuschning Joseph**

și **Thalgott, Michael Dr.arhitect** cu privire la care, până la data actuală nu s-au găsit date concrete, informații, știri cu privire la viața și activitatea acestora.

Capitolul III. ARHITECȚI BRAȘOVENI

Municipiul de sub poalele Tâmppei s-a distins prin arhitecți de marcă, între care îi consemnăm pe: **Bartesch, Peter** (9 noiembrie 1842 – 11 ianuarie 1914), **Bertleff, Johannes Andreas** (* 7 februarie 1877, Brașov), **Brang, Peter Paul** (27 aprilie 1852 – 27 martie 1925), **Fink Andreas** (1845, București – 1919, Viena), **Kertsch, Christian** (*10 februarie 1839 – + 10 martie 1909), **Neugeboren, Heinrich, Prall, Paul** (1922-2007), **Schuller, Albert** (25 decembrie 1877 – 27 octombrie 1948), **Schmidt, Wilhelm** (1885 – 1959), **Stenner, Martin** (1848-1915) și **Zeidner, Helmut** (23 martie 1905 – 30 august 1994).

Între lucrările realizate de arhitecții brașoveni în arealul transilvan și în afara acestuia, se pot aminti: **Cazarma Neagră**, **Institutul General de Pensii**, **Pavilionul de patinaj** din Brașov (1894-1895), **Cazinoul de la Vatra Dornei** (1896 - 1898), **Gimnaziul Evanghelic** din Bistrița, **Palatul administrativ** din **Suceava** (1903 – 1904), **Școala germană nouă** din orașul **Codlea** (1883-1885), **Casa parohială evanghelică** din **Cristian**, **Banca Națională (Săsească) – Burzenländer Bank** -(1908), **Palác Včela v Českých Budějovicich** (1896), **Někdejší okresni dům v Českých Budějovicich** (1901) și **Kolonada v Jánkách Lázních**

(1904), **Băile Publice din Liberec**, Sediul **Băncii BNP Parisbas** din Sofia, Clădirea **Liceului comercial de stat Dimitar Hadjivasiliev** din Șistov (1895) și **Clădirea fostei ambasade a Austriei** din Sofia.

Capitolul IV. ARHITECȚI SIGHIȘORENI

Lista arhitecților sighișoreni îi include pe **Balthes Friedrich** (20 iunie 1882 – 14 decembrie 1914), **Jacobi Robert** Dr. ing. (* 7 decembrie 1877, Sighișoara - +, 1954), **Leonhard Kurt** (* 26 Octombrie 1911, Sighișoara - + 26 iunie 2012, Geretsried, Germania), **Mild Wilhelm** Dr. ing. (1828 – 1910) și **Letz, Franz** (11 aprilie 1900 – 6 iunie 1978, Germania).

O scurtă trecere în revistă a celor mai importante lucrări ale arhitecților sighișoreni este mai mult decât sugestivă: **Hotel "Golden Stern"** din Sighișoara – "Steaua de Aur", "**Stephan-Ludwig-Roth-Gymnasium**" din Mediaș, **Școala primară evanghelică C.A. (Schulgebäude)** din Cincșor, **Casa – locuință a fabricantului Samuel Karres** din Mediaș, ș.a.m.d.

Capitolul V. ARHITECȚI DIN BISTRIȚA, REGHIN, MEDIAȘ, CLUJ

Tabloul arhitecților germani este completat de alte personalități, precum: **Paulas Erika** (1875 - ?), **Theil Hans Wolfram** (* Bistrița -1921 -) și **Maetz, Carl Wilhelm Friedrich** (*30 ianuarie 1847, Mediaș – 17 mai 1896, Sibiu).

Activitatea acestora este ilustrată de proiecte variate, unele dintre ele adevărate capodopere arhitecturale: **Palatul Direcției Silvice** din Bistrița ("Forstdirektionspalais"), Institutul de chimie al Universității din Cluj, **Staaats Elementarschule** și **Mädchenschule** din Sibiu.

Capitolul VI. ARHITECȚI ȘI CONSTRUCTORI SAȘI ÎNAFARA TRANSILVANIEI

Între arhitecții germani originari din România, ce au emigrat din motive diverse, se pot aminti **Caspari, Hubert** (26 octombrie 1926, Mediaș – 17 aprilie 2004 Ebenhausen bei München), **Kisch, Robert** (18 martie 1897, Sibiu – 16 iulie 1977, Wuppertal), **Klößner Wilhelm** (*4 aprilie 1913, Brașov - ?), **Konnerth, Alfred Josef** (*Reghin, 17 decembrie 1873 - + Viena 1923), **Linz, Adolf** (3 august 1855, Brașov – 19 august 1927, Constanța), **Müller, Richard Julius** (*18 februarie 1877, Rupea – 18 noiembrie 1930, Dresda), **Orendt, Alfred** (* 24 mai 1909, Brașov – 29 iunie 2008, München), **Phleps, Hermann Ludwig** (1 iunie 1877, Biertan – aprilie 1964, Marburg an der Lahn), **Setz, Friedrich** (*20 august 1837, Sibiu – + 26 februarie 1907, Viena), **Schweger, Peter Paul** (*1935, Mediaș -), **Zamp Kelp, Günther** (*26 august 1941, Bistrița -) și **Werz, Helmut von** (* 1912, Brașov – +1990, München).

Repertoriul proiectelor arhitecturale ce poartă semnătura acestora este mult mai vast, motiv pentru care menționăm doar câteva exemple: Sinagoga din Constanța, Școala de cavalerie din Potsdam, Biserica evanghelică din Schaftlach, Azilul transilvănean din

Lechbruck, "Christuskirche" din Danzig – Langfur (1916) și **Neanderthal Museum** din Mettmann.

Capitolul VII. ISTORICI ȘI RESTAURATORI AI MONUMENTELOR

Activitatea etnicilor germani s-a remarcat în mod pozitiv și pe tărâmul istoriei și restaurării monumentelor, așa cum au dovedit **Fabini Hermann** (*8 octombrie 1938, Brașov), **Kühlbrandt Ernst** (*10 mai 1857, Brașov - + 5 septembrie 1933, Brașov), **Niedermaeier Paul** (*15 iulie 1937, Sibiu), **Machat Christian** (* 18 ianuarie 1946, Sighișoara), **Schuller Günther** (10 octombrie 1904 – 14 iulie 1995), **Treiber Gustav** (* 1 ianuarie 1880, Brașov - +1973) și **Roth Viktor** (28 august 1874, Sebeș – 12 aprilie 1936, Sebeș).

În această fază de cercetare se poate afirma că aportul cercetătorilor și arhitecților la studierea și conservarea centrelor istorice ale orașelor săsești a fost și este la înălțimea realizărilor înaintașilor lor care au ridicat aceste așezări și le-au făcut cunoscute în Europa.

Se poate constata, de asemenea, că acest aport depășește ponderea numerică a cercetătorilor sași în totalul specialiștilor din țară, așa cum, în general, populația săsească (9 – 10 % în vremurile bune, anii interbelici) din totalul locuitorilor Transilvaniei a depășit acea pondere prin înfăptuirile din diferite domenii ale activității (economie, cultură,

activități sociale, de exemplu peste 50 % în industria grafică, a textilelor ș.a.).

Astăzi, în fața extrem de dificilei misiuni de restaurare și conservare a centrelor istorice putem vedea, în continuare, aceeași contribuție majoră, deși domiciliul mării majorități a sașilor s-a schimbat. Ei au mers în Germania, dar împreună cu cei rămași aici sunt conștienți că, împreună cu românii, au datoria de a păstra pentru generațiile viitoare această moștenire de o valoare inestimabilă.